

Over de nabijheid van verre bergen

Rob Leopold

In de Chinese cultuur werd door de eeuwen heen gedacht dat er ergens in het westen drie eilanden in de zee lagen, met daarop hoge bergen, en boven op die bergen huisden de onsterfelijken. Die bezaten natuurlijk het *geheim* van de onsterfelijkheid, en iedereen hoopte dat hij zich op een of andere manier dat geheim eigen kon maken, door met die onsterfelijken in direct contact te treden. Aanvankelijk werd dat zelfs héel letterlijk genomen, en ook historisch en geografisch vastgelegd, en er was zelfs een keizer, die een hele expeditie van jongens en meisjes naar het westen stuurde om die eilanden te ontdekken. "Toch stierf hij gewoon in zijn bed", vertelt Maggie Keswick in haar prachtige boek "The Chinese garden".

De latere keizers hebben zich echter niet laten weerhouden om in dat beeld van die onsterfelijken te blijven geloven, en keizer Han Wu-ti dacht: "Als ze zich dan niet willen laten vinden als iemand de wereld ingaat, dan moeten we het misschien dichter bij huis zoeken. We kunnen de onsterfelijken misschien uitnodigen om bij ons hun *intrek* te nemen. En dan zullen ze ons misschien in

de loop weg het geheim van de onsterfelijkheid influisteren - van *binnen* uit!" Sympathetisch, zou je kunnen zeggen. En wat deed hij dus? Hij liet een ongelofelijke tuin aanleggen, waarin de eilanden van de onsterfelijken werden nagebouwd! En wel met zoveel kunstzinnige diepte en ultieme schoonheid, dat de goden als het ware *verlokt* werden om zich daar te vestigen. Het werd een hele beroemde tuin, vol pracht en praal, en dat beeld, van die bergen in de eigen tuin, die grote hoogte waarin het onzegbare in je eigen bestek wordt opgenomen, is iets dat door de eeuwen heen in Chinese en Japanse tuinen is teruggekeerd. Het uitnodigen van de onsterfelijken in je eigen poëtisch leefgebied. De goden aan huis, zogezegd. Ik vind dat een prachtige gedachte.

Verdichting

Nu werd door de taoïsten gedacht dat hoe meer je iets *intensiverde*, hoe dichter je bij de werkelijkheid ervan kwam. Maggie Keswick vergelijkt dat treffend met bouillon. Hoe langer je het laat trekken, hoe meer de essentie naar

voren komt. Je krijgt een steeds kleinere hoeveelheid bouillon, inaar het is wel steeds sterker. Die intensivering, die *verdichting* is wat werd nagestreefd. Een poëtisch element is dat dus ook. Poëzie nam in de Chinese cultuur een belangrijke plaats in.

Het werd echter ook letterlijk zo verstaan, dus als je die bergen nou maar verkleinde - dat was ook om praktische redenen heel prettig natuurlijk, niet iedereen had een grote tuin, je had soms maar een binnenplaatsje, en wilde toch graag deel hebben aan de onsterfelijkheid - dan intensiverde je ook de nabijheid van het onsterfelijke! Intensiveren is actualiseren, en actualiseren is *realiseren*. Dat moest natuurlijk wel zo authentiek, zo echt mogelijk gebeuren. Gestileerd of niet, de essentie van die oerbergen moest er in zijn verdisconteerd.

Daar ligt dus de oorsprong van die verkleinde tuinen. Een heel landschap op een paar vierkante meter. Ik heb het eigenlijk ook zelf altijd zo ervaren. Symboliek heeft ook te maken met samenballen. Zo vertaal ik het Griekse *sumballo* tenminste graag. En ik vond ook zo boeiend om te lezen dat je taoïsten soms herkennen kunt aan een klein voorwerpje aan hun staf, aan hun gordel of om hun hals of waar dan ook, in de vorm van die bergen! De taoïsten geloofden dat hoe kleiner die bergjes waren hoe *dichterbij* ze waren, en hoe dichter zij zelf waren bij de essentie der dingen en bij de onsterfelijkheid, hoe kleiner bergjes ze bij zich droegen. Als dat geen prachtig voorbeeld is van de kwalitatieve verdieping en van het *realisme* van kleinschaligheid! Schumacher zou het, als hij ervan geweten had, zeker hebben gebruikt.

Put en wildernis

Nu ik het zo vertel brengt dat me tot een prachtig inzicht waar ik min of meer intuïtief cirkelend, almaar verkennend, al een tijdje naar op zoek schijn te zijn, namelijk de vraag "hoe

verbind ik de *put* in het midden van de hortus conclusus met de *wildernis* achter in de tuin?" Want ik vermoed al enige tijd dat die in grote trekken identiek zijn. En dat zijn ze natuurlijk ook! Die bron in het midden van de kloostertuin is symbolisch voor de oorsprong en de samenhang van alle leven. Hij staat voor de onsterfelijke stroom des levens, het centrum van de mandala, het Tao, het proces, de inspiratie, noem het maar wat. Het is een archetypisch beeld waar ieder zo z'n eigen interpretatie aan geeft, maar dat in essentie universeel is. Het is niet te grijpen, het is, zou je kunnen zeggen, *per definitie niet te definiëren*, terwijl iedereen het herkent en weet waar het naar verwijst.

In feite is dat dus hetzelfde als die onsterfelijken op hun onbereikbare bergen! Alleen waren de Chinezen altijd praktisch van aard, en ze zagen de onsterfelijke thema's niet alleen als iets vers en onbereikbaar; ze zagen ze óók in de meest dagelijkse dingen weerpiegeld. Je kon als mens trachten 'de stroom' te volgen en te leven volgens

de onsterfelijke wetten van de natuur. Ook in de taoïstische tuin was alles op dat ervaren gebaseerd.

Het grappige is, dat je in historische tuinen in Europa, ook in de meest formele, vaak helemaal achterin een *wildernis* tegenkwam - in allerlei vormen. Klaarblijkelijk bestond in alle antropogene cultuur de natuurlijke behoefte aan een *niet ingevulde plek*, aan een *terra incognita*, een plek die zich aan onze greep onttrekt. In onze tijd zie je dat thema bijvoorbeeld terug in de behoefte aan 'zelfregulerende natuur' van natuurontwikkelaars. Ik denk, dat die bron 'in het midden', en die oningevulde plek 'achterin', aan de uiterste rand, psychologisch gezien, d.w.z. wat het menselijk beelddenken betreft, zo'n beetje voor hetzelfde staan. Je moet ze beide ook niet al te letterlijk nemen, ze zijn niet strikt gebonden aan een wiskundige locatie. Het gaat om een symbolische, een psychologische locatie, om een *topos*.

En het is interessant ze ook eens te zien in het licht van de klassiek-holistische gedachte dat macro- en microkosmos

één zijn. Je kunt, op zoek naar de essentie, zoals Plato de diepte in, maar ook, zoals Aristoteles, de ruimte. Uiteindelijk kom je, vóór of achter in de tuin, in de diepte of in de verte, terecht bij hetzelfde proces, bij dezelfde natuurwetten.

De berg

Ik wil dat beeld van die berg met aan de top de onsterfelijkeheid nog even verder uitwerken. Want zo'n berg - het is alles symbool, hoor - is natuurlijk ook een mandala. Met een centrum. En vanuit de buitenkant, vanuit de onderkant, vanuit het dal als het ware, verdiep je je door omhoog te gaan. De weg omhoog is de weg omlaag, zegt Parmenides. Al opstijgend verdiep je je en ga je steeds meer naar het centrum, naar het summum. De summit is dat wat het hoogste reikt en wat het meest ruime perspectief verschaft. In feite is dat de symboliek van die bergen. En dat strookt geheel met de diepzinnigheid van de put. Je hebt de individuele, eenmalige vorm van iedere berg - juist die grillige eenmaligheid ervan, tot in details, is taoïsten bij uitstek dierbaar! - maar *tegelijktijd* is er het universele beeld van die top, het dynamische *verloop*, waarin - weer hetzelfde beeld - de berg steeds kleiner wordt en de samenhang steeds intenser. Van het grotere naar het kleinere, van de geografische 'uitgebreidheid' naar de essentie, van de onderscheiden veelheid naar de kern, van het eenduidige naar het omvattende, van de cultuur met zijn onderscheidingen en zijn tijdruimtelijke, voorbijgaande, historische interpretaties en ingrepen in de richting van de omvattende, min of meer 'tijdloze', zelfregulerende natuur. Het is een soort *poëtische taal*, niet eenduidig, letterlijk en definitief, niet historisch of geografisch gefixeerd, maar suggestief, meelokkend in een bepaalde *richting*, en daarbinnen kun je het van allerlei kanten benaderen en er je eigen nadruk, associaties en inkleding aan geven. Het is een multidimensionale taal, die in die zin realistisch is dat ze strookt met *psychologische* processen.

De gradiënt

Als je in dit licht 'de berg' nu ook eens even helemaal letterlijk wilt beschou-

wen, dan herinner ik me opeens een fascinerend beeld, dat ik ooit uit de trein heb gezien, toen ik slaapwagenconducteur was. Ik heb het nooit kunnen vergeten, ik zag het ineens helemaal *plastisch* voor me, en ik denk dat ook de Chinezen op die manier heel *plastisch* kijken. Het is iets volstrekt concreets en het is tegelijk

een *inzicht* dat je daar wordt gegeven. In de *essentie* van de dingen. We gingen met de trein achter Koblenz langs. De trein nam een "détour". Ik weet niet waarom, het is maar één keer gebeurd. Blijkbaar konden we niet langs de rivier, maar moesten we door het achterland. En toen kwamen we ineens langs een halfhoge berg, die daar lag, zómaar, midden in het verder vlakke landschap. Rondom was het allemaal bouwland, en ook langs de flanken van die berg opkruipend lagen allemaal kleine akkertjes, met diverse gewassen. Onderaan waren die vrij regelmatig en rechthoekig, maar naar boven toe waren ze fraai geplooid naar de natuurlijke gesteldheid van die berg, in toenemende mate aangepast aan uitstekende rotskammen, wilde doornstruikbosjes en schrale weijtjes die zich daar bevonden. De vorm van die akkerlapjes werd naar boven toe steeds grilliger en hun omvang steeds kleiner. Tenslotte nam de natuur het helemaal over; de cultuur moest het eenvoudig opgeven. De kruin bestond uit rotsen, struiken en spontaan door wind en seizoenen gekromde bomen, uit wildernis zoals die hier of daar door alle eeuwen had bestaan. Vrije natuur. Getroffen en gebiologeerd bleef ik er naar staren. Naar dit onverwacht *patroon*, dit bewegelijk, puur taoïstisch, *hoogst esthetisch* en volstrekt realistisch mozaïek, zo lang het maar kon - tot de trein een bocht maakte en me het gezicht ontnam. "Zó zit de werkelijkheid in elkaar", herinner ik me te hebben gedacht, "daar zie je nu het hele scala in één oogopslag!"

Alles tegelijk

Dat beeld van toen zie ik nu ineens getransponeerd naar de Chinese bergen. Ik zie dan zo'n prachtige hoge berg omhoogvloeien, weet je wel, zoals op

een Chinese tekening, en aan de basis zie je allemaal vlaktes met van die Chinese akkertjes. Zoals wij die prachtige grillige akkertjes tegen de flanken van de bergen in Nepal zagen, toen we neerdaalden, met rijst, gierst of mosterd in alle stadia van rijpheid, geoogst of pas gekieind, en in alle kleuren van vol bruin, oker en frisgeel tot teer, jong groen. Wij kennen vaak maar één seizoen, en alles heeft daarin dezelfde vaste volgorde. In China ligt dat anders, en daar wist men door de eeuwen heen soms drie oogsten of oogstjes in een jaar binnen te halen. Je ziet dus alles tegelijk: een diachroon patroon dat alle stadia omvat. Je ziet op zo'n berg ook niet van die rechte lijnige akkertjes, maar mozaïek-akkertjes - aangepast aan de bewegelijke natuur. One of each kind!

En als je dat geheel overschouwt dan zie je zo'n vlakke, met al dat patronenwerk en al die verschillende inhouden in tal van stadia, die zich dan in steeds grilliger dynamiek tegen die berg opvoortzet, en je ziet dat die mensen zo'n gebied allemaal heel inventief en kundig hebben bewerkt en ingedeeld, ja individueel in beslag hebben genomen en vorm gegeven, maar naar boven gaand zie je dat allengs afnemen. Hoe het in China ging weet ik niet, maar in Europa had je daarboven nog gebieden waar je hooi vandaan haalde, en waar het te grillig werd kon je gedurende een bepaalde periode paarden laten grazen. En nog meer naar boven vloeiende het dan over in natuur. Chinese bergnatuur, stel het je eens voor, die dan ergens daarboven het hoofd weer verloor in de wolken, in de wijde ruimte. Niet voor niets een onaantastbaar archetype! Bij ons was Petrarca de eerste die een berg vanwege haar natuurlijke schoonheid (en griezeligheid!) beklom; de

Chinezen waren daar al op z'n minst vijftienhonderd jaar bewust mee bezig. De Westerse conventies lijken op sommige punten toch wel wat laag-bij-de-gronds! In elk geval hebben we zeker nog zo het een en ander in te halen.

Stollen en smelten

Hoe dan ook, je ziet dus dat die *gradiënt*, die ik vorige zomer in het afscheidstuk voor Piet Bakker beschreven heb van onze eigen landschappen en landgoederen - die gradiënt waarin vooraan, onder handbereik, en in een hanteerbare vorm, de cultuur ligt, sterk gelieerd aan de architectuur, minutieus in tuintjes ingekaderd, in patronen en met hekjes onderscheiden, de cultuur die allengs overgaat in allerlei mengvormen, in halfnatuur, waarbij het landschap uiteindelijk, naar achteren, naar de onbeheersbare verte, uitmondt in natuur, in datgene wat werkzaam blijft zonder dat het onder is te brengen - dat die gradiënt in feite net zo geldt voor die verre Chinese bergen - en voor de suggestieve filosofie van die oude taoïsten! In die landschappelijke gradiënt manifesteert zich evenzeer een eenmalige, concrete, historische en geografische werkelijkheid als de universele werkelijkheid van het mandala-beeld. En misschien manifesteert ook ons eigen psychisch organisme zich er wel in! Aan de ene kant stolt het naar gekozen, individuele 'verbijzondering' in tijd en ruimte, naar de andere kant smelt het naar wat de Chinezen de onsterfelijkheid noemen, naar wat Spinoza noemt 'Deus sive Natura' en naar wat meer puristisch ingestelde ecologen aanduiden als 'spontane, zelfregulerende natuur' en psychologen als 'het onbewuste'. Ik bedoel, noem het maar wat, zolang je het maar niet onderbrengt. Je zou in die zin de natuur of

het Tao dat ons draagt kunnen omschrijven als 'dat wat niet definitief, of in definities, kan worden ondergebracht'. Dat is wat ruimer dan de bekende definities van de natuur als dat 'wat niet door mensen is beroerd'. Wat zijn wij anders dan natuur - met alle versterde arrogantie en vervreemding aan het oppervlak en aan de buitenkant? Herken uzelve in uw tuin en landschap. En vereenzelvig u verrast met het tijdloos, authentiek en dichtertlijk perspectief der verre bergen. Geef ze de ruimte - in uw binnentuin!

Freedom now! □

Rob Leopold, zaadteiler (Cruydt-hoeck), dichter, denker en schrijver, bestuurslid van Stichting Oase, o.a. ook geëngageerd op het gebied van nieuwe tuinkunst, boerentuinen etc.

Adres:

Postbus 1414
9701 BK Groningen

In de diepte van de tuin, of in de diepte van je leven, ligt het niet onderbrengbare waar je het over moet laten, waar je naar reikt of waar je door wordt geïnspireerd, dat je referentiepunt is, dat waar je jezelf en je omgeving aan oriënteert en wat je koers bepaalt - bewust, halfbewust of onbewust, al naar je stemming. Het ongrijpbaar centrum van je eigen mandala. Precies zo ligt ook die put in het midden van de kloostertuin, of van de hortus conclusus. Het zijn symbolen, referentiepunten - diepte of hoogte: microkosmos en macrokosmos omsluiten elkaar als in een lemniscaat - waarin alles zo vrij en 'tijd'-loos en beweeglijk is dat daarin de goden wonen. Ze voelen zich daar als een vis in het water, want het is niet verbrokkeld en 'eenzijdig', lineair. Het is alzijdig en omvattend - als de top van een berg, die heel het spectrum bestrijkt. En of zo iets nu in het midden ligt of aan de buitenkant, dat zijn maar varianten van hetzelfde.

Als je dat eenmaal inziet, en je verbindt dat weer met dat verhaal dat ik steeds, van binnenuit gedreven, schijn te willen houden over die gradiënt, dan gaat het niet om die letterlijke extremen - voor of achter, cultuur of natuur, zwart of wit en binnen of buiten - maar om dat alles in een glijdende reeks, in een dynamisch en grenzeloos wisselspel tussen het een en ander, tussen hoge bergen, diepe meren en alles daar tussen in een beweeglijk reliëf, en dan zou je je zelfs kunnen voorstellen dat die put overal ligt, en die berg al evenzeer. Die diepte en die hoogte zijn overal in het landschap aanwezig. En wie dat eenmaal inziet beseft dus dat alles eenvoudig is haha en toch herhaald kan worden: eenmalig en toch universeel, historisch en toch transparant, een object en meer dan een object, en dan is dus de meest simpele, dagelijkse werkelijkheid heilige grond - en de meest heilige grond is gewoon simpele dagelijkse werkelijkheid. Nothing special. De hortus conclusus is een open deur voor wie zijn ogen open heeft.

Rob Leopold

